

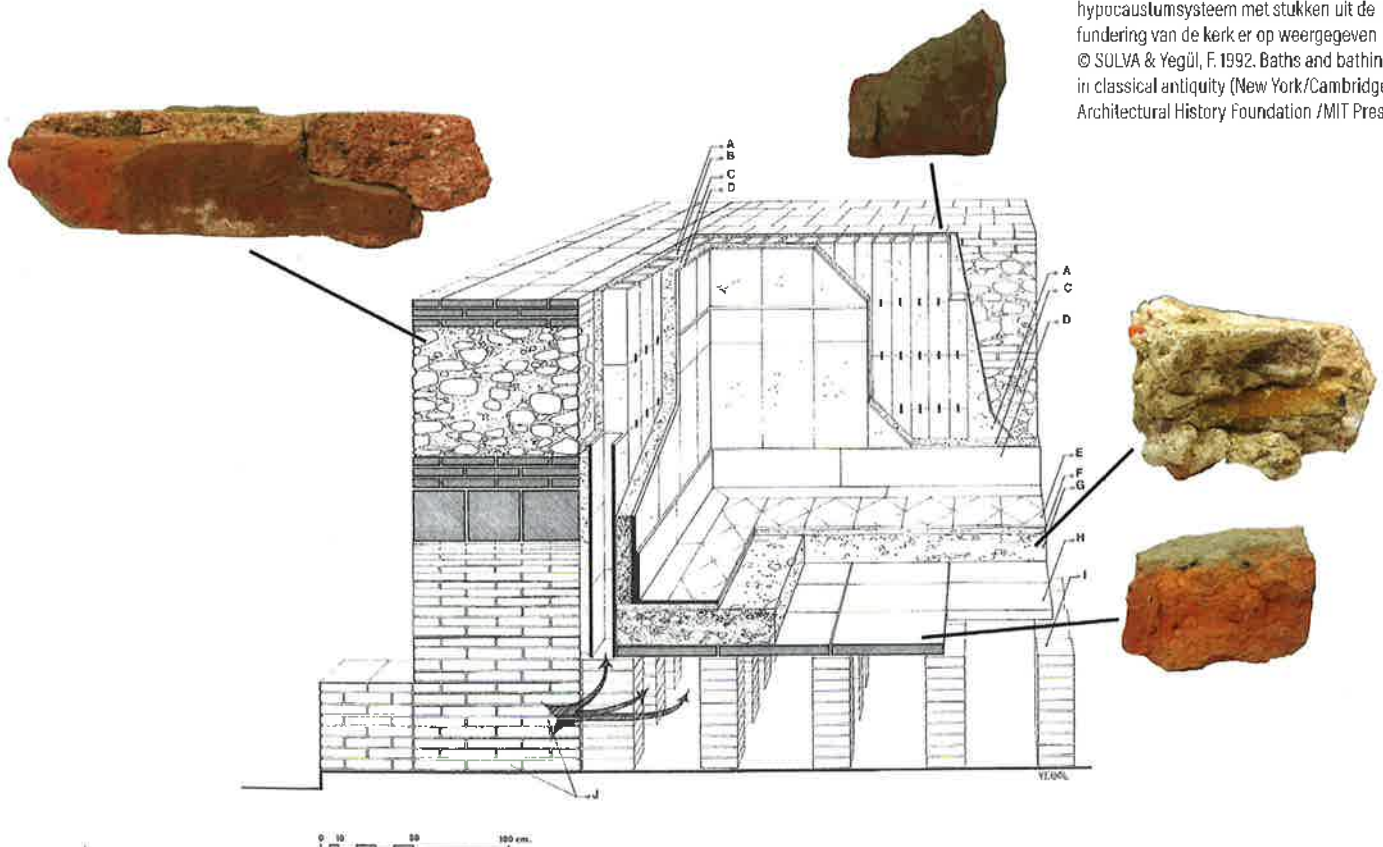

Stofzuigen doen archeologen niet alleen thuis, maar ook op hun werk. Hier maken ze de fundering van de eerste romaanse kerk, opgebouwd uit herbruikt Romeins materiaal, schoon © SOLVA

Van akker tot kerk

Een verborgen geschiedenis onder de Sint-Amanduskerk

Reconstructietekening van een Romeins hypocaustumsysteem met stukken uit de fundering van de kerk er op weergegeven © SOLVA & Yegül, F. 1992. Baths and bathing in classical antiquity (New York/Cambridge: Architectural History Foundation /MIT Press).

Toen in 2022 werken aan de verwarmingsinstallatie van de Sint-Amanduskerk gepland stonden, was een archeologisch onderzoek noodzakelijk. De kerk is namelijk een beschermd monument en elke ingreep kan waardevolle sporen uit het verleden verstoren. De kleine opgraving geeft een fascinerende inkijk in de vroegste geschiedenis van Denderleeuw.

Vlak voor het altaar, in het midden van de huidige kerk, is een oude, ongestoorde landbouwlaag van zo'n 25 centimeter dik uitzonderlijk goed bewaard. De combinatie van radiokoolstofdateringen en aardewerkscherven uit de laag wijzen erop dat dit stukje grond tot in de tweede helft van de 8ste eeuw als akkerland gebruikt is. Tijdens het bewerken van de landbouwlaag zijn er oudere sporen zoals paalkuilen vergraven. Deze sporen wijzen op menselijke bewoning op deze locatie, vóór er sprake was van een stenen kerk.

Romeinen in de stenen kerk

Op de landbouwlaag is een pakket steenslag gedumpt dat bestaat uit brokjes Ledesteen, Doornikse kalksteen en opvallend veel Romeinse dakpannen. De archeologen interpreteren het steenslagpakket als afval van steenkappers die kort na 750-800 n. Chr. een eerste stenen kerkje hebben gebouwd.

De oudste funderingen die zijn blootgelegd, behoren tot een romaanse kerk die in de 10de of het eerste kwart van de 11de eeuw is gebouwd. Toen bouwde men een nieuw driebeukig schip tegen het oudere Karolingische kerkje aan. De funderingen van deze kerk bestaan ook deels uit gerecupereerd Romeins bouwmetaal. Opmerkelijk! Het Romeinse bouwmetaal bestaat uit fragmenten van een verwarmingssysteem of *hypocaustum*. Bijna alle onderdelen van een verwarmingssysteem zijn aanwezig: *tubuli* (holle wandtegels waar de hete lucht doorstroomt), aquatisch beton, *bipedales* (grote tegels die op de zuiltjes liggen) en

dakpannen, die als bouwelementen voor muren zijn herbruikt. Enkel de pilaartjes van het hypocaustumsysteem zijn niet in de middeleeuwse fundering gezien. Het Romeinse materiaal vertoont geen sporen van verwerking, wat erop wijst dat het niet lang aan de oppervlakte heeft gelegen. De middeleeuwse bouwers wisten dus precies waar een Romeins gebouw met intacte ondergrondse ruimtes lag, en gebruikten het bewust als steengroev.

Begraven adel

Centraal in de romaanse driebeukige kerk is een opmerkelijk graf blootgelegd. Het is een antropomorf graf: een graf waarbij de vorm de contouren van het lichaam volgt. Het is gemaakt uit brokken Doornikse kalksteen, veldsteen, kalkzandsteen, Romeinse dakpannen en grijze asmortel. De zijkanten van het graf zijn bezet met een rode kleurstof. Slechts de voeten van de overledene konden worden onderzocht. De rest van het graf lag buiten de zone van de werken. Uit de voetbeentjes blijkt dat het om een kind ging, dat tussen 7 en 12 jaar oud was bij overlijden, ergens tussen 1020 en 1160. Dit is opmerkelijk, aangezien we gelijktijdige parallellen voor deze begrafenisvorm kennen uit Gent, Ronse en Sint-Truiden, waar in de beschilderde graven steeds overleden abten te ruste zijn gelegd. Verdere gegevens over de overleden persoon in Denderleeuw ontbreken, maar zowel de positie van het graf centraal in de kerk als de vorm van het graf wijzen in de richting van hoge adel.

Een bouwgeschiedenis in fases

Op historische tekeningen van vlak vóór de grote neogotische verbouwing aan

het einde van de 19de eeuw, is duidelijk te zien dat het toenmalige koor uit een ander type natuursteen is opgetrokken dan het schip. Dankzij die nauwkeurige gevelschetsen, die de bouwnaden en het materiaalgebruik tonen, ziet men duidelijk dat het koor afwijkt van de rest van de kerk, wat dus een oudere bouw fase weerspiegelt. Het is mogelijk dat dit het eerste stenen kerkje is.

In de 13de eeuw volgt een nieuwe fase in de lange levensloop van de kerk: het schip wordt verlengd en er verrijst een westtoren. Tijdens de opgraving zijn in de vloer de afdrucken van natuurstenen tegels nog zichtbaar. De tegels zelf zijn verdwenen. Op de muren zijn brandsporen te zien van beschadigingen en branden in de 16de eeuw. Tijdens de 17de eeuw is de kerk nogmaals uitgebreid, onder meer met zijkapellen en een noordelijk transept. Tegelijk blijft rond de kerk het kerkhof intensief gebruikt, wat te zien is aan de vele begravingen en grafkelders die in verschillende zones zijn aangetroffen.

De meest recente grote transformatie vindt plaats tussen 1900 en 1902. Tijdens deze neogotische verbouwing is bijna de hele kerk heropgebouwd. Alleen de toren en een deel van het schip blijven overeind. Ondanks de beperkte omvang van de opgraving, schetsen de resultaten een bijzonder gelaagd verleden. De Sint-Amanduskerk staat op een plek die al sinds de vroege middeleeuwen – en mogelijk nog ervoor – een centrale rol speelde. Wat vandaag een herkenbaar monument in het dorpsbeeld is, blijkt in werkelijkheid het resultaat van meer dan twaalf eeuwen bouwen, verbouwen, begraven en hergebruiken.

EX SITU

TIJDSCHRIFT VOOR VLAAMSE ARCHEOLOGIE
nr. 51 | April - Mei - Juni 2026 | € 6 | verschijnt driemaandelijks

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Verantwoordelijke uitgever en afzendadres:
FVA vzw, Bekstraat 2, 9850 Landegem
afgiftekantoor Gent X | P918435

Een penis in...
een pan?

Medusa
in Roksem

Archeologiedagen
2026

Een vooruitblik

